

จริยศาสตร์ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิง

แนวทางการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่เหลาจื๋อได้เสนอไว้ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงมีปรากฏเกือบทุกบท การศึกษาในบทนี้จะได้นำเสนอในประเด็นที่สำคัญ คือ (1) ธรรมชาติที่ว่าอะไรเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตในแง่ของจริยธรรมส่วนบุคคล (2) ในแง่จริยธรรมทางสังคมเหลาจื๋อมีธรรมชาติที่เกี่ยวกับจริยธรรมเช่นไร (3) หลักจริยธรรมที่สำคัญ ๆ เช่น เต๋อ หวูเว่ย และจริยธรรมของบุคคลในอุดมคติ

5.1 จุดมุ่งหมายของชีวิต

หลักอภิปรายในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงได้ทำให้เราทราบว่า แก่นแท้ที่เป็นสาระสำคัญของมนุษย์คือ เต๋า และการเปลี่ยนแปลงเป็นไปของสรรพสิ่งก็ขึ้นอยู่กับกฎแห่งเต๋า ที่เป็นกฎแห่งการหมุนกลับ กลับมายังจุดกำเนิด

ดังนั้น ในแง่ของจริยธรรมส่วนบุคคลสิ่งที่ที่ที่สุดอันเป็นอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิตจึงหมายถึง เต๋า ซึ่งเป็นสาระหรือแก่นแท้ของตนเอง การรู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง สามารถทำให้เรียกว่าเป็น ผู้รู้แจ้งได้¹ ก็เพราะผู้นั้นเป็นผู้ที่ใคร่จักเต๋า เข้าใจเต๋า อันเป็นสาระแก่นแท้ที่มีอยู่ในชีวิตของเขาเอง ในการจะบรรลุถึงเต๋าค้นเห็นเหลาจื๋อสอนไว้ว่า ไม่ต้องไปแสวงหาจากที่ใด แต่ให้มุ่งมาพิจารณาที่ตน ดังนี้

โดยมิไต่อย่างเต๋อออกนอกประตู
ก็อาจรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก
โดยมิไต่มองออกนอกหน้าต่าง
ก็อาจเห็นเต๋าแห่งสรวงสวรรค์
ยิ่งเดินทางแสวงหาไกลออกไปเท่าใด
ยิ่งรู้น้อยลงเท่านั้น ...²

¹ พจนานุกรม จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 104 (33)

² เรื่องเดียวกัน หน้า 133 (47)

ในการพิจารณาตนเอง เพื่อให้ประจักษ์ธรรมชาติในตนนั้น ผู้ที่จะประสบผลสำเร็จได้
ควรจะต้องมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องไปกับกฎธรรมชาติดังกล่าวด้วย

ผู้ที่ถูกลดทอน จะต้องมามากมาก่อน
ผู้ที่อ่อนแอ จะต้องเข้มแข็งมาก่อน
ผู้ที่ตกต่ำ จะต้องยิ่งใหญ่มาก่อน
ผู้ที่ได้รับ จะต้องโง่มาก่อน

เหล่านี้คือ นัยที่แสดงออกให้ปรากฏ

ความอ่อนละมุนมีชัยเหนือความแข็งแกร่ง¹

จากบทอุปมาที่หนึ่งว่า การที่จะทำให้ได้มาซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น จะต้องลงมือกระทำ
ในสิ่งที่ตรงกันข้ามเสมอไป แต่พิจารณาตามกฎแห่งการหมุนกลับของเต๋าแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า
เหล่าจื่อต้องการจะสอนให้มนุษย์ตระหนักถึงความไม่คงที่ ต้องมีการเปลี่ยนแปลงในสรรพสิ่ง
มากกว่า นอกจากนี้ ในการทำตนให้สอดคล้องกับเต๋าจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักพอ ไม่โลภมาก ดังที่
เหล่าจื่อกล่าวไว้ว่า

... ผู้ที่รู้จักเพียงพอ

จะไม่พบกับความอับยศ

ผู้ที่รู้จักหยุดในเวลาที่เหมาะสม

จะไม่ตกอยู่ในภยันตราย

เขาจึงมีชีวิตอยู่ได้ยาวนาน²

... ไม่มีหายนะใดยิ่งใหญ่กว่าความไม่รู้จักพอ

ไม่มีภัยพิบัติใดยิ่งใหญ่กว่าความโลภ

ดังนั้น สำหรับผู้ที่รู้จักพอ

ความพอนั้นจะทำให้มีพอไปตลอดชีวิต³

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 108 (36)

² เรื่องเดียวกัน หน้า 128 (44)

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 132 (46)

ความพอหรือการรู้จักประมาณตนเป็นสิ่งที่ช่วยกำจัดความอยาก อันเป็นสิ่งที่จะนำมนุษย์ให้หันเหเบี่ยงเบนไปจากธรรมชาติดั้งเดิม ทางไกลออกไปจากเตา เพราะถ้าไม่รู้จักพอ มีความโลภมาก ก็ยิ่งจะกลายเป็นผู้มีความคิดยึด แสวงหาแต่ความสุขสำราญในโลกของวัตถุ ไม่มีเวลาที่จะสนใจพิจารณาตน ก็ย่อมจะไม่มีวันที่จะรู้จักเตา จึงเป็นสิ่งที่พึงหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล รวมทั้งสิ่งต่อไปนี้ด้วย คือ การแสดงตนเองให้เป็นที่ปรากฏ, การยกย่องตนเอง และการหยิ่งลำพองในตนเอง ดังที่เหล่าจื๊อกล่าวไว้ว่า

ผู้ที่ยืนเขย่งบนปลายเท้าจะยืนได้ไม่มั่นคง

ผู้ที่เดินเร็วเกินไปจะเดินไม่ได้ดี

ผู้ที่แสดงตนให้ปรากฏจะไม่เป็นที่รู้จัก

ผู้ที่ยกย่องตนเองจะไม่มีใครเชื่อถือ

ผู้ที่ลำพองจะไม่ได้เป็นหัวหน้าในหมู่มนุษย์

สิ่งเหล่านี้ในทรรศนะของเตาแล้ว

ย่อมเรียกได้ว่า

กากเดนและเนื้อร้ายของคุณความดี

อันเป็นสิ่งที่พึงเหยียดหยาม

ดังนั้น บุคคลผู้ยึดมั่นในหนทางแห่งเตา

พึงหลีกเลี่ยงจากสิ่งเหล่านี้¹

บทนี้เป็นการเปรียบเทียบพฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออก อย่างที่มิได้เป็นธรรมชาติของมนุษย์ เช่น การยืนเขย่งบนปลายเท้า พฤติกรรมเช่นนี้เป็นการฝืนธรรมชาติ มนุษย์จะไม่สามารถทำอยู่ได้นาน แจกเช่นเดียวกับการปฏิบัติตามเตานั้น มนุษย์จะต้องปฏิบัติตามธรรมชาติ ไม่พึงปฏิบัติในสิ่งที่ขัดกับธรรมชาติ จึงจะสามารถประจักษ์เตาอันแท้จริงในตนได้

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 84 (24)

กล่าวโดยสรุป สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรแสวงหาเป็นจุดหมายหมายอุทิศชีวิตนั้นจาก คัมภีร์เต๋าแท้จริง เราพบคำตอบที่เหลาจี้แสดงไว้ คือ การรู้จักเต๋าและพยายามปฏิบัติตามเต๋า เมื่อปฏิบัติตามเต๋าได้โดยสมบูรณ์ ชีวิตก็จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า ชีวิตที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า ก็คือ ชีวิตที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับทุกสิ่งทุกอย่าง นี่คือเป้าหมายอันแท้จริงของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนควรแสวงหา

5.2 ทรรณะเกี่ยวกับจริยธรรม

ในด้านของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์ควรจะปฏิบัติต่อกันอย่างไร ควรจะใช้เกณฑ์เช่นใดในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ ปัญหาด้านจริยธรรมทางสังคม เช่นนี้เหลาจี้มีได้ละเอียด เขาได้แสดงทรรณะว่า เมื่อมนุษย์แต่ละคนมีเต๋ออันเป็นธรรมชาติ อยู่ในตัวเช่นนี้ ก็ควรจะนำเต๋อมาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติต่อกัน

...นำไปใช้กับบุคคล คุณความดีก็มีจริงแท้
นำไปใช้กับครอบครัว คุณความดีก็มากสน
นำไปใช้กับหมู่บ้าน คุณความดีก็เพิ่มทวี
นำไปใช้กับประเทศ คุณความดีก็รุ่งเรือง
นำไปใช้กับโลก คุณความดีก็แผ่ขยายครอบคลุม

ดังนั้น คนพึงพิจารณาถึงตัวตน

คนในครอบครัวพึงพิจารณาถึงครอบครัว

คนในหมู่บ้านพึงพิจารณาถึงหมู่บ้าน

คนในประเทศพึงพิจารณาถึงประเทศ

คนในโลกพึงพิจารณาถึงโลก

เหตุใดข้าพเจ้าทราบว่ โลกเป็นเช่นนั้น

ก็ด้วย เต๋า¹

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 145 (54)

เต๋าจึงเป็นที่มาของพันธะทางศีลธรรม อันเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำของมนุษย์ การกระทำที่ถูกตองนั้นก็คือ การกระทำที่คล้อยตามเต๋า เพื่อเข้าถึงเต๋า ซึ่งการปฏิบัติตามมรรควิธีที่จะเข้าถึงเต๋านั้น เหลาจื่อโตเสนอแนะว่า จะต้องเริ่มต้นที่การอบรม เต๋าที่มีอยู่ภายในปัจเจกบุคคลนี้เป็นความคิดของเขาที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาความเข้าใจ เต๋าจริง ๆ จะต้องพิจารณาตรวจสอบจากคุณสมบัติที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ มันจะเป็นการค้นหาจากภายในตัวมนุษย์มากกว่าภายนอก การอบรมเต๋านี้ในปัจเจกบุคคลเป็นพื้นฐานที่จะทำให้ตระหนักในศักยภาพของธรรมชาติที่เป็นหนึ่ง และในการเข้าใจวิธีการเฉพาะของการควบคุมปกครองสิ่งอื่น ๆ¹

ค่าทางจริยะ ความดี ชั่ว จะมีลักษณะสัมพัทธ์ (Relative) ที่ต้องขึ้นอยู่กับ เต๋า ธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ดังนั้น เกณฑ์ที่จะใช้ในการตัดสินศีลธรรมตามทรรศนะของเหลาจื่อก็คือ การยกเลิกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทั้งหมดที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติตาม ไม่ต้องมีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ แล้วปล่อยให้มนุษย์อยู่กันอย่างอิสระ มนุษย์แต่ละคนก็จะพัฒนาศักยภาพรู้ที่เป็นสสารัตถะของตน (innate knowledge) การกระทำและปฏิบัติในสิ่งต่าง ๆ ก็จะทำไปอย่างเบี่ยงไปด้วยความดี ทำขึ้นมาเองโดยมิต้องมีใครหรือสิ่งใดมาบังคับหรือคอยควบคุม นั่นคือเป็นการกระทำโดยมิต้องกระทำ (inaction) ซึ่งจะไต่กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อ 5.3.2 การละเลิกกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ปล่อยให้มนุษย์อยู่ตามธรรมชาติเช่นนี้ เหลาจื่อกล่าวไว้ว่า

ละทิ้งความเฉียบแหลม ละเลยความรู้
ประชาชนก็จะได้รับประโยชน์อภัยเท่า
ละทิ้งความถูกต้อง ละเลยความยุติธรรม
ประชาชนก็จะปรองดองกันดุจเครือญาติ
ละทิ้งเส่ห์เหลี่ยม ละเลยผลประโยชน์
หวัชโมยก็จะหมดสิ้นไป
สิ่งทั้งสามนี้ คือ กิริยาอาการภายนอก
ที่ใส่สร้างขึ้นอย่างไรประโยชน์

¹Ch'en Ku Ying, Lao Tzu, Text, Notes and Comments, p.242

ราษฎรต้องการพึ่งพาใน
 การเป็นตัวของตัวเองอย่างง่าย ๆ
 สอดคล้องกับธรรมชาติดั้งเดิม
 เพื่อขจัดความเห็นแก่ตัว
 เพื่อตัดรากเหง้าแห่งความโลภ¹

จากบทนี้ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับ อาจารย์เสถียร โภธินันท์ ที่ได้อธิบายไว้ว่า เหล่าเจ้าเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความเห็นใจ สุจริตจริงใจต่อกัน แต่เมื่อมนุษย์ผันธรรมชาติ โดยใช้ความรู้ความฉลาดจัดสร้างระเบียบประเพณีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และสร้างความเจริญทางวัตถุ ขึ้นมา มนุษย์ก็กลายเป็นคนเห็นแก่ตัว มุ่งแก่งแย่งแข่งขันแสวงหาประโยชน์ ที่ลธรรมซึ่งมีอยู่ ตามธรรมชาติก็หมดไป² เหล่าเจ้าจึงพยายามสอนเน้นให้มนุษย์กลับสู่ศีลธรรมในธรรมชาติ

กล่าวโดยสรุป จริยธรรมในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ที่เหล่าเจ้าได้แสดงทรรศนะไว้ ก็คือ ให้มนุษย์แต่ละคนปฏิบัติตามเต๋า และนำเต๋ามาใช้เป็นหลักในการปฏิบัติต่อกัน

5.3 หลักจริยธรรมที่สำคัญ

5.3.1 เต๋อ (Te)

ถึงแม้ว่าในแง่อภิปรายเต๋าจะเป็นสิ่งที่อยู่เหนือผัสสะการรับรู้ทางอินทรีย์ของเรา แต่เมื่อเต๋าดีกกลายเป็นปรากฏการณ์ของโลก โดยการปรากฏในพัฒนาการของสรรพสิ่งแล้ว เต๋าจะมีความหมายที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์มาก ในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงได้กล่าวถึงเต๋อในแง่นี้โดยใช้ คำว่า เต๋อ (Te) ซึ่งเป็นการแบ่งแยกกระหว่างเนื้อแท้และหน้าที่ (Body and function) และเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเต๋าและเต๋อ ด้วย โดยถือว่า เต๋อเป็นหน้าที่ของเต๋า และเป็นการปรากฏของเต๋อในปรากฏการณ์ของโลก หรือจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็คือ เต๋าซึ่ง กลายมาเป็นสิ่งที่จริงในโลกของประสบการณ์ คือ เต๋อ ดังนั้น คุณลักษณะของเต๋ออันแท้จริง ที่ได้ปรากฏเป็นการบังเกิด การเข้าใจ และการทำตามอย่างได้ของมนุษย์ก็คือ เต๋อด้วย ใน ความสัมพันธ์ระหว่างเต๋าและเต๋อ ได้มีผู้ให้อธิบายไว้อีกหลายทรรศนะ เช่น

¹จงนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 74 (19)

²เสถียร โภธินันท์, เมธีตะวันออก หน้า 210

ฮัน เฟ่ จื่อ (Han Fei Tzu) กล่าวว่า "เต๋อเป็นหน้าที่ของเต๋า"

(The Te is the function of the Tao)

ลู เตอ-หมิง (Lu Te-ming) กล่าวว่า "เต๋อคือประโยชน์ของเต๋า"

(Te is the utility of the Tao).

ซู ลี (Su Ch'e) กล่าวว่า "เต๋อเป็นการปรากฏของเต๋า"

(Te is the manifestation of the Tao)

เยน เลียง เฟง (Yen Lieng Feng) กล่าวว่า "เต๋อเป็นสิ่งที่มาจากเต๋า และเต๋าเป็นเนื้อแท้ของเต๋อ ทั้งสองสิ่งนี้ต่างก็ขึ้นต่อกันและกันในการมีอยู่ของมัน ถ้าไม่มีเต๋าแล้วก็ไม่สามารถจะมีหน้าที่ของเต๋อ และถ้าไม่มีเต๋อมันก็จะไม่สามารถทำให้พลังอำนาจของเต๋ากระจ่างชัดขึ้นมาได้"

เช่น คุ หยิง ไคอธิบายว่า เต๋าและเต๋อของมันไม่ใช่สองสิ่ง แต่เป็นสองแง่มุม ราวๆของสิ่งเดียวกัน หรือเป็นสองด้านของสิ่งซึ่งมีอยู่จริง (entity) เต๋าที่ปรากฏในสิ่งทั้งหลาย เรียกว่า เต๋อ การปรากฏของรูปทั้งหลายมาจากเต๋าหรือเต๋อ เต๋าที่ประจักษ์ในขอบเขตความรู้ของมนุษย์ เรียกว่า "เต๋อ"¹

จากทรรศนะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เต๋อนั้นในส่วนที่ลึกที่สุดแล้วเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า การปรากฏเป็นคุณลักษณะที่สามารถมองเห็นได้ในโลกปรากฏการณ์ของเต๋า (เต๋อ) สามารถใช้เป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งเต๋ามีข้อกำหนดอันเป็นแบบที่พร้อมจะให้มนุษย์ทำตามได้โดยธรรมชาติ คือ การทำตามกฎเกณฑ์แห่งเต๋าหรือทำตามกฎธรรมชาติ เต๋อเป็นคุณสมบัติดั้งเดิมที่มีอยู่ในตัวมนุษย์

เต๋อในส่วนที่ลึกที่สุดแล้วเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเต๋า มาจากเต๋าที่เหลาจื๊อกล่าวว่า "...รูปรอยแห่งคุณความดี (เต๋อ) อันยิ่งใหญ่ ล้วนถูกชักนำมาจากเต๋า..."²

ความสัมพันธ์ของ เต๋อและเต๋า ที่มีต่อสรรพสิ่งมีปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงตอนหนึ่ง
ที่ว่า

¹Ch'en Ku Ying, Lao Tzu, Text Notes and Comments, pp. 131-133

²พจนานุกรมสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 78 (21)

เต้าไห้กำเนิดแก่สรรพสิ่ง
 คุณธรรม (เตอ) ไ้การบำรุงเลี้ยง...
 ...ตั้งนี้ สรรพสิ่งในสกลจักรวาล
 จึงเทอคยุนเต้าและยกย่องคุณธรรม (เตอ)
 เต้าไ้รับการเทิคยุนและคุณธรรม (เตอ)
 ไ้รับการยกย่อง...
 ...เต้าไห้กำเนิด
 คุณธรรม (เตอ) ไ้การบำรุงเลี้ยง¹

เตอเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงชีวิตและเสริมสร้างพลังให้แก่ชีวิต เป็นคุณสมบัติที่ทำให้สิ่งมีชีวิตดำรงอยู่ได้

นอกจากนี้ เตอยังเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ที่มีเกณฑ์ คือ การทำตามกฎธรรมชาติ เตอจึงเป็นหลักจริยธรรมหรือคุณธรรมที่เป็นการแสดงออกให้ประจักษ์ของสังัจธรรม (เต้า) เตอในที่นี้จึงหมายถึง คุณธรรมดั้งเดิมของมนุษย์ ก่อนที่จะเกิดคุณธรรมทางสังคมใด ๆ

ตามทัศนะของเหลาจื้อ เตอเป็นสิ่งที่มื่ออยู่ในตัวมนุษย์มาแต่ดั้งเดิม และโดยสาระที่แท้จริงแล้ว มนุษย์มีความสมบูรณ์สูงสุดอยู่ในตัว เมื่อยังไม่รู้เตอเป็นเพียงพลังชีวิตที่ทำให้มนุษย์ดำรงชีวิตเช่นเดียวกับ สัตว์ พืช และอื่น ๆ แต่เมื่อรู้ เตอ คือ คุณธรรมอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีค่าโดยสมบูรณ์

5.3.2 หู-เว่ย (Wu-wei)

หู-เว่ย เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตามวิถีแห่งเต้า เป็นหลักคำสอนที่สำคัญที่สุด ถือว่าเป็นแก่นแท้ทางจริยศาสตร์ในคัมภีร์เต้าเตอจิง² การที่จะเข้าใจว่าคำนี้หมายถึงอะไรนั้น จำเป็นต้องพิจารณาแยกศัพท์ที่ประกอบขึ้นเป็นคำนี้ออกเป็น 2 ศัพท์ ได้แก่ หู (wu)

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 140 (51)

² Karl Jaspers, The Great Philosophers, (London: Rupert Hart-Davis, 1966) p. 395

มีหลายความหมาย คือ ไม่มี (nothing), ผิด (false), ปลอม (counterfeit) แกล้ง (simulate), ส่วน เวย (wei) หมายถึง กระทำ (to do), การ เป็น (to be), การแสดงออกมา (to act out), สร้าง (to make), ปฏิบัติ (to practice)¹ เมื่อนำมารวมกันเข้าจึงแปลว่า ไม่มีการกระทำ หรือที่ พงนา จันทรสันติ แปลว่า กระทำด้วยการไม่กระทำ² สำหรับศัพท์คำนี้ จาง แซ่ตั้ง อธิบายว่าหมายถึง ความ ก้าวหน้า ความบริสุทธิ์ของการดำเนินไปของสภาวะกาลของ "ธรรม"³ และ ล. เสถียรสุด อธิบายว่าหมายถึง ให้เป็นไปตามธรรมชาติอันพึงจะเป็นไป หรือไม่กระทำการใด ๆ ที่ฝืน ธรรมชาติ หรือฝืนความเห็นส่วนใหญ่ ไม่กระทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัว⁴

โคมีผู้ที่อธิบาย หว-เวย ในลักษณะอื่น ๆ อีกดังนี้

โฮล์มส์ เวลช์ กล่าวว่า วิถีปฏิบัติหว-เวยนั้น น่าจะเทียบได้กับกฎหมายการก้าวร้าว (Law of Aggression) ที่ว่า เมื่อใครสักคนพยายามจะบังคับให้บุคคลอื่นทำในสิ่งที่ตนปรารถนาหรือเข้าไปกดขี่ฝ่ายอื่น ก็ย่อมถูกต่อต้านอย่างแน่นอน⁵

เอช จี ครีล กล่าวว่า หว-เวยเป็นคำสอนที่มีชื่อเสียงของปรัชญาเต๋า ความหมายของมันไม่ได้หมายถึงอย่างง่าย ๆ ว่า ไม่ทำอะไรเลย แต่หมายถึง การไม่ทำอะไรที่ไม่เป็นธรรมชาติ หรือไม่เป็นไปโดยธรรมชาติ⁶

คาร์ล จัสเปอร์ อธิบายว่า หว-เวยเป็นสิ่งที่เป็นไปเองจากจุดกำเนิดของตัวมันเอง มันไม่ใช่การไม่กระทำ ไม่ใช่การอยู่เฉย ๆ (passivity), ไม่ใช่ความไม่มีชีวิตของ วิญญาณ (dullness of soul) ไม่ใช่การหยุดของแรงกระตุ้น (a paralysis

¹ Alan Watts, Tao: The Watercourse Way, (New York; Pantheon Book, 1975) pp.75-76

² พงนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 44

³ จาง แซ่ตั้ง, คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง (กรุงเทพฯ: อักษรสยามการพิมพ์ 2516) หน้า 57

⁴ ล. เสถียรสุด, คัมภีร์เหลาจื้อ หน้า 5

⁵ Holmes Welch, Taoism, (Boston: Beacon Press, 1967) p.20

⁶ H.G.Creel, Chinese Thought from Confucius to Mao Tse-Tung

of the impulses) มันเป็นการกระทำของมนุษย์อย่างแท้จริง ซึ่งเขากระทำเหมือนไม่กระทำ ในการกระทำนั้นไม่เน้นที่ผลของงาน มันเป็นการยึดเอาการกระทำทั้งหมดซึ่งรวมเข้าไว้ การกระทำทั้งหมดก่อให้เกิดมัน และเป็นการยึดในความหมายของมัน¹

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์ กล่าวว่า หู-เว่ย หมายถึง การกระทำด้วยจิตใจที่อิสระ จนกระทั่งรู้สึกว่าคุณเองไม่ได้ทำอะไร หู-เว่ย เป็นหลักพื้นฐานของ "การทำหน้าที่ เพื่อหน้าที่" หรือการกระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างปราศจาก "ตัวตน" ผู้ที่ปฏิบัติตามหลัก หู-เว่ย ย่อมไม่แสดงตนจึงพ้นไปจากความยุ่งยากทั้งหลายในโลก²

ปานทิพย์ ประเสริฐสุด กล่าวว่า วิถีแห่งการปฏิบัติของมนุษย์ที่เรียกว่า หู-เว่ย อาจจะมีมองได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. เป็นการกระทำโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น การกระทำก็เป็นเพียงการกระทำ มิใช่เป็นการกระทำที่คำนวณถึงผลลัพธ์หรือความยิ่งใหญ่ที่จะได้รับ แต่เป็นการเน้นหนักให้คนกระทำเพื่อการกระทำ มิใช่กระทำเพื่อหวังผล
2. เป็นการกระทำที่เป็นการนิ่ง (still), สงบ (quiet), และก้าวร เป็นฝ่ายรับ (passive)³

นอกจากนี้ ยังมีผู้พยายามอธิบายหลัก หู-เว่ย ในลักษณะอื่น ๆ อีก คือ

- (1) การไม่ทำอะไรที่ขัดกับกฎธรรมชาติหรือเต๋า
- (2) การไม่กระทำโดยอาการของความเห็นแก่ตัว
- (3) การกระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นปกติธรรมดา โดยปราศจากการยึดมั่นในผลของการกระทำ
- (4) สภาวะแห่งชีวิตที่ปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติที่สุด⁴

¹Karl Jasper, The Great Philosophers, pp.395-396

²ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, ศาสนาในประเทศจีน ธิเบต และญี่ปุ่น หน้า 74

³ปานทิพย์ ประเสริฐสุด, ปรัชญาจีน (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521) หน้า 161

⁴ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, ศาสนาในประเทศจีน ธิเบต และญี่ปุ่น หน้า 74-75

จาก หู-เว่ย ในนानาทรศนะคังกล่าวจะพิจารณาเห็นได้ว่า ความหมายของคำนี้ มิได้มีความหมายตรงตามตัวอักษรที่แปลว่า การไม่กระทำ แต่โดยจริงแท้แล้วมันมีความหมายในนัยที่ตรงกันข้าม เป็นการกระทำ ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า เพราะเหตุใดเหลาจื้อจึงต้องใช้คำว่า หู-เว่ย ในความหมายที่ตรงกันข้ามกับหลักคำสอนของเขาที่สอนให้กระทำตามธรรมชาติ¹ และถ้า หู-เว่ย เป็นหลักแห่งการกระทำแล้ว การกระทำเช่นใดเล่าจึงจะถือว่า เป็นไปตามหลักการณ์

การพิจารณาหาคำตอบในประเด็นที่ว่า ทำไมเหลาจื้อจึงต้องสอนหลักการ หู-เว่ย (wu-wei) ที่ดูเหมือนเป็นการปฏิเสธการกระทำนั้น คงจะต้องมองย้อนดูถึงสภาพสังคมและสถานการณ์ของประเทศจีนในสมัยนั้นด้วย²

ภายใต้สภาพการณ์ดังกล่าว เหลาจื้อได้พยายามคิดค้นแสวงหาคำตอบในการแก้ปัญหาชีวิต และระเบียบในการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม สิ่งที่เหลาจื้อต้องกระทำก็คือ ปฏิเสธและเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่ในฐานะเป็นเงื่อนไขของความวุ่นวายทั้งปวง การเสนอความ

¹ หงนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 74, 165

² ส. ศิวรักษ์ (แปล), ประวัติศาสตร์จีน (กรุงเทพมหานคร...ศึกษิตสยาม, 2518) หน้า 42-57

"เมื่อพิจารณาย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ของจีนใน สมัยราชวงศ์จิ่วตอนกลางและตอนปลาย อันเรียกว่า คังจิ่วหรือจิ่วตะวันออก นั้น ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่อำนาจของกษัตริย์ราชวงศ์จิ่ว ตกต่ำลงมาก ประเทศจีนแตกเป็นรัฐน้อยรัฐใหญ่กว่าร้อยรัฐ ซึ่งในบรรดารัฐเหล่านี้ มีรัฐสำคัญ ๆ 35 รัฐ และรัฐมหาอำนาจ 4 รัฐ ราชบัลลังก์มันคงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยกำลังของรัฐใหญ่ ๆ สนับสนุนคุ้มครอง เฉพาะบันทึกประวัติศาสตร์แห่งรัฐลูกลาวว่า ในช่วงเวลาเพียง 242 ปี มีการทำสงครามฉับรัฐอื่น ๆ ถึง 483 ครั้ง - สมัยแห่งการทำสงครามกันนี้ประวัติศาสตร์จีนเรียกว่าเป็น ยุคสมัยซุนชิว จากสาเหตุที่ประเทศจีนเกิดวิกฤติการณ์ขึ้น เช่นนี้ ทำให้ประเทศไม่มีระเบียบแบบแผนการปกครองที่ตายตัว ไม่มีระบบศาสนาอันเคร่งครัด และไม่มีกฎหมายที่บังคับเข้มงวดในสังคม"

คิดเกี่ยวกับการไม่กระทำ (inaction) หู-เว่ย (wu-wei) ของเหลาจื๋อจึงเป็นการปฏิบัติลักษณะ 2 ประการด้วยกัน

ประการแรก เป็นการปฏิบัติเสถียรความเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้ควบคุมสรรพสิ่งทั้งปวง เขาเสนอความคิดเกี่ยวกับเสรีภาพของมนุษย์ในการดำเนินชีวิต

ประการที่สอง ก็คือ ปฏิเสธสิ่งที่ควบคุมสังคมในสมัยนั้นอยู่ อันได้แก่ กฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ เขามีทรรศนะว่า มนุษย์โดยธรรมชาติมีความสุขอยู่แล้วแต่ต้องทนทุกข์ลำบากนั้นเป็นผลมาจาก อารยธรรม ที่ขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์นั่นเอง และวิถีทางที่จะทำให้มีความสุขก็คือ ปล่อยให้ความมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ และตั้งอยู่ในความสงบ

สำหรับประเด็นที่ว่า การกระทำเช่นใดจึงจะถือว่าเป็นไปตามหลักการ หู-เว่ย นั้นคงจะต้องพิจารณาถึงอภิปรายที่รองรับหลักการนี้ ที่เหลาจื๋อได้แสดงให้เห็นว่า ทุกสิ่งถึงแม้จะมีแต่เป็นมูลฐานเริ่มแรก แต่เขาก็มีได้ควบคุมสรรพสิ่งแต่อย่างใด¹ สรรพสิ่งมีอิสระที่จะดำเนินไปตามธรรมชาติของตัวเอง สิ่งที่เขากระทำต่อสรรพสิ่งก็คือ การกระทำโดยไม่กระทำ ปล่อยให้สรรพสิ่งดำเนินไปตามศักยภาพที่มีอยู่ในแต่ละสิ่ง² ซึ่งก็หมายถึง การดำเนินไปตามธรรมชาติด้วยการไม่กระทำนี้เองทุกอย่างก็สำเร็จลุล่วงไปโดยดี หรืออาจจะกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า อภิปรายของเหลาจื๋อถือว่า ความเป็นไปตามธรรมชาติเท่านั้นที่เป็นจริง แสดงว่าเขาปฏิเสธการกระทำที่ขัดกับความเป็นไปตามธรรมชาติ คำสอนเรื่อง หู-เว่ย (wu-wei) การไม่กระทำ (inaction) เขากระทำโดยไม่กระทำได้อย่างไร คำตอบที่เหลาจื๋อตอบไว้ก็คือ เป็นการกระทำโดยปล่อยให้ธรรมชาติของสรรพสิ่งเจริญเติบโตไปตามธรรมชาติของมันเอง การไม่กระทำ (inaction) เป็นการกระทำ (action) ชนิดหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันที่เรียกว่า การไม่กระทำ (inaction) ก็เพราะว่า มันปฏิเสธการเข้าไปก้าวกายทำลายธรรมชาติของสิ่งที่มันเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ธรรมชาติในที่นี้หมายถึง ธรรมชาติเดิมแท้อันเป็นภาวะดั้งเดิม

¹ พงนา จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 57 (10)

² เรื่องเดียวกัน หน้า 118 (39)

การทำตามหลัก หู-เว่ย จึงเป็นการกระทำที่สอดคล้องกับกฎแห่งเต๋า ซึ่งจะช่วยให้
 มนุษย์ได้พัฒนาศักยภาพ รู้ที่คิดควมาแต่กำเนิด (innate knowledge) ซึ่งมีภาวะเป็นศักยภาพ ?
 (latent Potentiality) ให้ปรากฏเป็นภาวะจริง (Actuality) อันเป็นเป้า
 หมายสูงสุดของชีวิต

การปฏิบัติตามหลัก หู-เว่ย นั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องศึกษาเข้าไปภายในตัวมนุษย์และ
 พยายามทำในสิ่งที่ตรงข้ามหรือขัดกับธรรมชาติให้ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ จนไม่มีสิ่งใดขัดกับธรรมชาติ
 อื่นเลย นี่ก็สมกับข้อความที่เหลาจื๋อกล่าวไว้ว่า

ผู้ศึกษาความรู้ฝ่าย โลก
 ก็จะได้เพิ่มพูนขึ้นทุกวัน
 ผู้ศึกษาความรู้ฝ่าย เต๋า
 ก็จะต้องสูญหายลดน้อยลงทุกวัน
 ลดหายไป ลดหายไป
 จนถึงภาวะแห่งการไม่กระทำ
 และโดยภาวะแห่งการไม่กระทำนี้เอง
 ทุกสิ่งทุกอย่างก็ได้ออกทำขึ้น
 และสำเร็จ เรียบร้อยลง...¹

จากบทนี้จะเห็นว่า การปฏิบัติ หู-เว่ย เพื่อเข้าถึงเต๋านั้น เป็นการประพฤติปฏิบัติที่
 ละเว้นในสิ่งที่เกิดจากการปรุงแต่งไม่เป็นธรรมชาติที่มนุษย์ได้รับจากสังคม สิ่งแวดล้อมภายนอก
 ให้ลดน้อยลงไปเรื่อย ๆ จนถึงภาวะแห่งการไม่กระทำในสิ่งที่เป็นการขัดกับธรรมชาติเดิมแท้
 และโดยภาวะแห่งการไม่กระทำนี้เอง ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นเป้าหมายของชีวิตที่ตั้งใจจะไปให้
 ถึง ก็ได้ออกกระทำขึ้นและสำเร็จ เรียบร้อยลง

กล่าวโดยสรุป คำว่า "กระทำ" หรือ "ไม่กระทำ" ก็เป็นเพียงวิธีพูดสองอย่างที่กล่าว
 ถึงสิ่งเดียวกัน นั่นคือตามธรรมชาติคำสอนของเหลาจื๋อ มุ่งเน้นให้มนุษย์กระทำตามธรรมชาติและ
 ไม่กระทำในสิ่งที่เป็นการฝืนธรรมชาติ

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 134 (48)

5.3.3 หลักจริยธรรมของบุคคลในอุดมคติ (The Sage)

บุคคลในอุดมคติตามที่ตะณะของเหลาจื้อ หมายถึง ผู้ปฏิบัติตามมรรควิธีแห่งเต๋าจนเข้าเป็นเอกภาพกับเต๋า ซึ่งอาจจะเรียกว่า ปราชญ์ (the Sage) หรือ อภิมนุษย์ (the Superior Man) หรือ มนุษย์ที่สมบูรณ์ (the Perfect Man)¹ ในที่นี้จะขอใช้คำว่า ปราชญ์ (the Sage) การที่จะอธิบายถึงคุณลักษณะของปราชญ์ เป็นสิ่งที่ยากเท่า ๆ กับการกล่าวถึงเต๋า เหลาจื้อได้กล่าวถึงคุณลักษณะและสิ่งที่ต้องทำของปราชญ์ มีปรากฏในคัมภีร์เต๋าเต๋อจิงถึง 41 บท การที่เขาได้กล่าวไว้มากเช่นนี้ก็คงจะเป็นเพราะ ต้องการจะสอนให้มนุษย์ได้ดำเนินตามวิถีนี้เพื่อบรรลุถึงศักยภาพที่แท้จริงของคนได้

จากคุณลักษณะและสิ่งที่ปราชญ์พึงกระทำ อาจจะประมวลและจำแนกออกได้เป็น 4 ประการ ดังนี้

1. ปราชญ์พึงมีความรู้ (Knowledge) ความรู้ในที่นี้หมายถึง ความรู้ฝ่ายเต๋า รู้จักรักรวมชาติภายในที่เกี่ยวข้องเนื่องกับชีวิตจิตใจของมนุษย์โดยตรง เหลาจื้อไม่ส่งเสริมการแสวงหาความรู้จากภายนอก เพราะมีแต่จะทำให้มนุษย์ห่างไกลจากความรู้ความเข้าใจในชีวิตของตนเอง และก่อให้เกิดความยุ่งยากต่าง ๆ ขึ้นในโลก ดังที่เขากล่าวไว้ว่า

ผู้ศึกษาความรู้ฝ่ายโลก ก็จะได้เพิ่มพูนขึ้นทุกวัน

ผู้ศึกษาความรู้ฝ่ายเต๋า ก็จะมีสูญหายลดตนลงทุกวัน

ลดหายไป ลดหายไป จนถึงภาวะแห่งการไม่กระทำ...²

การมีความรู้ฝ่ายเต๋าหรือการรู้จักตนเองนี้ จะรู้ได้โดยต้องพยายามขจัดกิเลสตัณหา อวิชชาให้ลดน้อยลง ลดหายไปเรื่อย ๆ จนถึงภาวะแห่งการไม่กระทำในสิ่งที่เป็นการก่อกวนก่อกอง กล่าว และละทิ้งอวิชชาได้ ด้วยเหตุนี้เหลาจื้อจึงกล่าวว่า

...ติดต่อบรรุ และแผ่ซ่านทุกซ่ซู่

ด้วยความสงบนิ่งไม่ทุกขรอนไตหรือไม่

แสวงหาความรู้แจ้ง

เพื่อละทิ้งอวิชชาได้หรือไม่...³

¹Karl Jasper, The Great Philosophers p. 398

²พจนานันท์ จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 134 (48)

³เรื่องเดียวกัน หน้า 57 (10)

นั่นคือ มนุษย์ควรจะอยู่ในโลกอย่างสงบ ทำตนให้สอดคล้องกับธรรมชาติ แสวงหา
 ความรู้ในตนเองเป็นความรู้แจ้ง ซึ่งการรู้แจ้งในตัวเองนั้นต้องมี วิชา คือ รู้อิงธรรมชาติ
 ที่แท้จริงของตัวเอง ความรู้อื่นเป็นอวิชา เมื่อมีวิชาแล้ว อวิชาก็ย่อมหายไป

ความรู้ในกฎธรรมชาติของตัวนี้ จะรู้ได้โดยการศึกษาย้อนกลับเข้ามาในตัวของตน
 เอง ดังที่เหลาจื๋อกล่าวไว้ว่า

โดยมิได้ย่างเท้าออกนอกประตู
 ก็อาจรู้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก
 โดยมิได้มองออกนอกหน้าต่าง
 ก็อาจเห็นเตาแห่งสรวงสวรรค์
 ยิ่งเดินทางแสวงหาไกลออกไปเท่าใด
 ยิ่งรู้น้อยลงเท่านั้น¹

ย่อมจะเห็นได้ว่า เหลาจื๋อสอนเน้นให้มนุษย์แสวงหาความรู้ในธรรมชาติของชีวิต โดย
 ไม่จำเป็นต้องเดินทางไปแสวงหาในที่ไกล ๆ ไม่จำเป็นต้องแสวงหาจากสิ่งภายนอก เพียง
 แต่สนใจศึกษาธรรมชาติภายในของตนก็สามารถรู้ได้ ด้วยเหตุนี้ เหลาจื๋อจึงกล่าวว่า "ผู้ที่เข้าใจ
 คนอื่น คือ ผู้รอบรู้ ผู้ที่เข้าใจตนเอง คือ ผู้รู้แจ้ง"²

รู้แจ้งในที่นี้ หมายถึง รู้อะไรและเข้าใจในกฎธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจิตใจของตน
 เป็นการรู้แจ้งภายในตน เข้าถึงธรรมชาติที่แท้จริงของตน มีเอกภาพกับเต๋า เหลาจื๋อได้กล่าว
 ไว้ว่า "สามารถล่วงรู้อถึงความกลมกลืนนั้น ก็อาจถึงความยั่งยืน เมื่อถึงความยั่งยืนก็เรียกได้ว่า
 เป็นผู้รู้แจ้ง"³

ดังนั้น ปรัชญาจึงหมายถึง ผู้รู้แจ้ง ย่อมรู้ถึงความ เป็นหนึ่งเดียวของตัวเอง อันเป็นกฎ
 เกณฑ์อันไม่แปรเปลี่ยน

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 133 (47)

² เรื่องเดียวกัน หน้า 104 (33)

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 148 (55)

ความรู้ที่เกิดขึ้นนี้เป็นสิ่งที่มาจากประสบการณ์ของจิตใจ โดยตรง เป็นสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายถ่ายทอดด้วยคำหรือภาษาใด ๆ ดังนั้น "ผู้ที่รู้ไม่พูด ผู้ที่พูดไม่รู้"¹ จะรู้ได้จากประสบการณ์โดยตรงของคนเท่านั้น และผู้ที่มีความรู้เช่นนี้แล้วไม่จำเป็นต้องรู้อะไรมากอีก "คนฉลาดไม่รู้อะไรมาก คนที่รู้อะไรมากไม่ฉลาด"² คนฉลาด หมายถึง ผู้ที่รู้อะไรจริง (ปราชญ์) มีความรู้ในกฎธรรมชาติของชีวิตที่ประจักษ์และเห็นแจ้งด้วยตนเอง เป็นความรู้ที่สูงที่สุดของชีวิต จึงไม่จำเป็นต้องไปแสวงหาความรู้อื่น ๆ อีก เพราะไม่จำเป็นต้องรู้ชีวิตโดยตรง

2. ปราชญ์ที่ชนะตนเอง การชนะตนเอง หมายถึง การปฏิบัติตามกฎธรรมชาติของชีวิตได้ถึงที่สุด ซึ่งในการที่จะปฏิบัติได้นั้นต้องเป็นผู้ที่มีความเข้มแข็ง สามารถควบคุมตนมิให้เบี่ยงเบนออกไปจากสภาวะธรรมชาติดั้งเดิมของตน ตัดกาม คัดหาทั้งปวง

สิ่งที่ทำให้ดวงตาพร่ามัว เสียงที่ทำให้โสตประสาทและเลื่อน
รสที่ทำให้ลิ้นชาคาน การพนันและการล่าสัตว์ ทำให้จิตใจของคนขุ่นหมอง
ของมีราคาและหายาก ทำให้เกิดอันตรายแก่ความประพฤติของคน
ดังนั้นปราชญ์จึงกระทำการเพียงเพื่อให้ทองอ้อมเท่านั้น
มิใช่เพื่อความสำราญของ ตา หู และลิ้น
ท่านละเลยในรูปแบบอันเป็นเปลือก และหันมาเอาใจใส่ในแก่นแท้³

จากนั้นจะเห็นได้ว่า รสที่ไต่รับจากอินทรีย์สัมผัสทำให้เกิดกามคัณหหา ปราชญ์จะไม่สนใจ จะทำเพียงในสิ่งที่ป็นธรรมชาติ เหล่าจ้อสอนมิให้ปราชญ์ตกเป็นทาส รูป รส กลิ่น เสียง และให้รู้จักควบคุมจิตมิให้ฟุ้งซ่าน ไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องทางโลกจนเป็นเหตุให้จิตหวั่นไหว ควบคุมเอาไว้อยู่ และเป็นเหตุให้ต้องมีความหวังใยในสมบัติอันเป็นของไม่จีรังถาวร ควรจะแสวงหาแต่สิ่งจำเป็น เช่น อาหาร เพื่อเลี้ยงชีวิตเท่านั้น มิใช่แสวงหาวัตถุเครื่องบำรุงชนิดเกินจำเป็น⁴

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 149 (56)

² เรื่องเดียวกัน หน้า 190 (81)

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 60 (12)

⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธิตะวันออก หน้า 200

ปราชญ์จะมีลักษณะอ่อนโยนละมุนละม้าย และในสายตาของชนทั่วไปอาจจะเห็นว่าเป็นคนอ่อนแอ ไม่มีพิษสง แต่ความอ่อนโยนและอ่อนแอของปราชญ์จะมีความเข้มแข็งเด็ดขาดอยู่ในภายใน ที่ไม่มีสิ่งใดจะต้านทานได้ "ความอ่อนละมุน มีชัยเหนือความแข็งแกร่ง"¹ และ "ความอ่อนแอมิชัยต่อความแข็งแรง"² ความอ่อนเป็นลักษณะของธรรมชาติ ดังที่เหลาจื๊อกล่าวว่า

เมื่อสัตว์และพืชมีชีวิตอยู่มันจะอ่อนหยุ่น เมื่อตายมันจะกลับแข็งและแห้ง ความแข็งแกร่งเป็นคุณลักษณะของความตาย ความอ่อนนุ่มเป็นคุณลักษณะของความมีชีวิต ... ถาตบไม้แข็งแกร่งเกินไป ก็จะถูกตัดโค่นลง ความแข็ง ความกระด้างเป็นของต่ำ ความอ่อนความนุ่มเป็นของสูง³

จะเห็นได้ว่า ผู้ที่มีความอ่อนโยน คือ ผู้ที่ท่าตนสอดคล้องกับธรรมชาติ และบุคคลที่จะมีความอ่อนโยนอยู่ตลอดเวลา นั้น ย่อมจะเป็นผู้ที่ชนะตนเองได้ ในการสามารถควบคุมตนมิให้กระทำในสิ่งที่เบี่ยงเบนออกจากธรรมชาติ

3. ปราชญ์พึงมีความสันโดษ ความสันโดษเป็นคุณลักษณะของการรู้จักหยุด รู้จักพอ เหลาจื๊อกล่าวว่า "ผู้ที่รู้จักเพียงพอจะไม่พบกับความอภัยศ ผู้ที่รู้จักหยุดในเวลาที่เหมาะสม จะไม่ตกอยู่ในอันตราย"⁴ ปราชญ์มีความสมบูรณ์อยู่ภายใน ชีวิตของเขาได้บรรลุถึงความสมบูรณ์สูงสุด เขาจะไม่รู้สึกขาดและต้องการอะไร นอกจากเครื่องยังชีพตามสมควรแก่สภาพ และรู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดควรหยุด ปราชญ์จึงไม่ได้รับอันตรายจากการกระทำของเขา ซึ่งเหลาจื๊อได้กล่าวถึงการไม่มีความสันโดษจะนำความเสียหายมาสู่บุคคลไว้ว่า "ไม่มีหายนะใดยิ่งใหญ่กว่าความไม่รู้จักพอ ไม่มีภัยพิบัติใดยิ่งใหญ่กว่าความโลภ ดังนั้น สำหรับผู้ที่มีความรู้จักพอ จะทำให้เกิดมีความพอไปตลอดชีวิต"⁵

¹ พจนานุกรมสันสกฤต, วิถีแห่งเต๋า หน้า 108 (36)

² เรื่องเดียวกัน หน้า 186 (78)

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 183 (76)

⁴ เรื่องเดียวกัน หน้า 128 (44)

⁵ เรื่องเดียวกัน หน้า 132 (46)

4. ปราชญ์ที่มีความสมภาพ การมีความสม่ำเสมอในสรรพสิ่ง การเข้าถึงแก่น
 ไคของปราชญ์ ย่อมทำให้เขาเห็นทุกทุกสิ่งอย่างที่มีนเป็น (fundamental being)¹
 เขาจึงมีความยุติธรรม "ผู้ซึ่งรู้จักแก่นก่อนไม่แปรเปลี่ยนนี้ ย่อมมีความใจกว้าง เมื่อมีความ
 ใจกว้าง ย่อมมีความยุติธรรม"² ยอมรับผู้อื่นและเห็นว่าผู้อื่นก็เป็นเช่นเดียวกับตัวเอง "ปราชญ์
 มิได้ใส่ใจในตน ท่านถือเอาผู้อื่นเปรียบประดุจตัวท่าน"³ และ "ปราชญ์จึงมีความดีในการช่วย
 เหลือผู้คน ไม่มีใครเลยที่ถูกท่านปฏิเสธ"⁴ เขาไม่กลัวต่อการที่จะปฏิบัติต่อทุกคนเหมือนกันหมด
 ดังที่เหลาลือโลกกล่าววว่า

กับคนดีข้าพเจ้าก็ทำดีด้วย
 กับคนชั่วข้าพเจ้าก็ทำดีด้วย
 ... กับคนมีสัจจะข้าพเจ้าก็เชื่อถือ
 กับคนไร้สัจจะข้าพเจ้าก็ยิ่งเชื่อถือ...⁵

นอกจากนี้ เขายัง "ตอบแทนความชั่วด้วยความดี"⁶ นับได้ว่าการกระทำของเขา
 เป็นสิ่งที่อยู่เหนือ ดี-ชั่ว

กล่าวโดยสรุป ผู้ที่จะเป็นปราชญ์ได้นั้น การกระทำสิ่งที่พึงปฏิบัติทุกอย่างของเขาจะ
 ต้องสอดคล้องกับหลักการแห่ง หู-เว่ย คือ การกระทำตามธรรมชาติ ไม่กระทำในสิ่งที่เป็นการ
 ผี้นธรรมชาติ จนไต่บรรลุถึงแก่น

¹Karl Jasper, The Great Philosophers p.396

²พจนาน จันทรสันติ, วิถีแห่งเต๋า หน้า 70 (16)

³เรื่องเดียวกัน หน้า 136 (49)

⁴เรื่องเดียวกัน หน้า 90 (27)

⁵เรื่องเดียวกัน หน้า 136 (49)

⁶เรื่องเดียวกัน หน้า 162 (63)